

УДК 343.9

О.О. КАШКАРОВ, канд. юрид. наук, ст. наук. співр., Кримський юридичний інститут Одеського державного університету внутрішніх справ

О.Б. ШИГОНІН, прокуратура м. Керч

ВБИВСТВА З СЕКСУАЛЬНИХ МОТИВІВ: ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ КРИТЕРІЇВ КЛАСИФІКАЦІЇ

Ключові слова: вбивство, сексуальний мотив, критерії, класифікація

Класифікація злочинів обумовлена потребами вдосконалення практики протидії злочинності та має важливе значення для кримінологічного аналізу злочинності, дослідження особливостей детермінації різних її видів та, відповідно, розробки ефективних превентивних заходів.

Головна мета будь-якої класифікації, це відобразити такі типові об'єктивні ознаки, на підставі яких можна групувати об'єкти класифікації, визначати їх місце у категоріальному просторі. Водночас сенс класифікації полягає в поглибленні знань про самі об'єкти, бо повніше і глибше дійсна сутність явищ та їх властивостей може проявитися лише у зв'язку, у порівнянні з іншими, що дає можливість глибше досліджувати явище в цілому, побачити його розвиток і вплив на інші явища [1, с.14–15]. Класифікація злочинів – це необхідна умова ефективного пізнання даного об'єкта, важливий засіб проникнення у його глибинні базисні шари та забезпечення продуктивного руху думок дослідників від вихідного цілого до частин, що його складають, і від них знов до цілого для виявлення закономірностей, знання яких необхідно його наукового пояснення та описання [2, с.4].

Під класифікацією розуміється розподіл предметів, явищ на класи, котрий проведено таким чином, що кожний клас займає відносно інших класів точно встановлене місце [3,

с.59]. Під класифікацією злочинів розуміють поділ їх на групи залежно від того чи іншого критерію [4, с.75], тобто поділ злочинів за групами на підставі тих або інших суттєвих ознак, або поділ злочинів на однорідні групи. Класифікація здійснюється, виходячи з умов формальної логіки. Цю дію необхідно проводити з урахуванням таких методів теорії пізнання, як системний підхід до вивчення окремих об'єктів і явищ, висування гіпотез, моделювання [5, с.97].

Проблема класифікації злочинів розглядається багатьма кримінологами. Дослідженню цього питання присвячували свої роботи: Ю.М. Антонян, А.Ф. Зелінський, О.М. Джуґа, Л.В. Кондратюк, Л.М. Кривоченко, В.Н. Кудрявцев та ін. Однак, серед вчених існує чимало суперечностей щодо критеріїв класифікації окремих видів злочинів, зокрема, злочинів, що вчиняються з сексуальних мотивів. Тому метою даної статті є критичний аналіз різноманітних типових підходів до класифікації вбивств з сексуальних мотивів (сексуальних вбивств) та встановлення її оптимальних критеріїв. Її новизна міститься в за пропозиції критеріїв побудови комплексної кримінологічної класифікації даного виду злочинів.

Залежно від мети і завдань застосовуються різні підходи щодо групування чи класифікації злочинів, що знаходяться в основі структурування злочинності. Питання про критерії (підстави) класифікації – найважливіше у проблемі побудови класифікації злочинів, оскільки критерій є показником теоретичного і практичного значення класифікації в цілому, тих цілей і задач, що перед нею ставляться [1, с.27].

У теорії кримінального права традиційно класифікації юридичних складів злочинів здійснюється за: 1) ступенем суспільної небезпечності злочинів; 2) способом опису складу злочину в кримінальному законі; 3) особливостями конкуренції об'єктивної сторони складу злочину.

Кримінологічна ж класифікація, це більш диференційоване утворення, оскільки вклю-

час в себе такі різновиди злочинів, які виходять за рамки класифікаційних побудов, що застосовуються у Кримінальному кодексі що обумовлено практичними проблемами протидії злочинності (її окремим видам).

Специфіка об'єкта кримінологічних досліджень надає можливість будувати класифікацію за істотними ознаками (типологією), а також структурувати явища, що вивчаються у відповідності з класами, видами тощо. Класифікацію поділяють на природну та штучну. Природна класифікація, це та, в основі якої лежить істотна ознака, яка визначає природу предметів та явищ, що вивчаються. В основі штучної класифікації, яка розповсюджена в кримінології, лежить ознака, вільно взята, та яка має значення з практичної точки зору для цілей здійснюваного дослідження [6, с.16].

Підставами кримінологічної класифікації злочинів виступають її різноманітні ознаки, які вивчає кримінологія. При цьому йдеться про застосування не однієї класифікаційної ознаки, а певної їх сукупності. Такими підставами кримінологічної класифікації злочинів можуть служити ознаки злочину: ознаки об'єкту злочину, процесу злочину, засобів злочину, ознаки злочинця, мотив і мета злочину, ознаки жертви злочину, його результатів тощо. Таким чином, класифікація повинна здійснюватись на підставі кримінологічно значущих ознак, з урахуванням закономірностей розвитку та функціонування об'єктів дослідження.

Що стосується безпосередньо вбивства з сексуальних мотивів, то на сьогодні в юридичній науці існують різні точки зору як щодо змісту самого поняття вбивство з сексуальних мотивів (сексуальне вбивство), так і щодо їх різновидів і класифікаційних ознак.

Розглянемо типові підходи до класифікації вбивств з сексуальних мотивів (сексуальних вбивств).

Б.Л. Гульман, на підставі дослідження причин вбивств, вчинених під час статевого акту чи відразу після нього, пропонує наступну їх класифікацію: 1) садистське вбивство,

вчинене з метою досягнення оргазму чи під час переживання оргазму; 2) вбивство з метою подолання опору жертви та її закликів по допомогу; 3) вбивство з метою приховання сексуального злочину; 4) ненавмисне вбивство, вчинене в стані алкогольного сп'яніння [7, с.209].

Щодо класифікації сексуальних злочинів в цілому, то Б.Л. Гульман запропонував наступну їх класифікацію: 1) обумовлені переважно соціальною дезадаптацією – порушенням правосвідомості, недостатнім засвоєнням соціальних норм поведінки, впливом мікросередовища, ситуації; 2) обумовлені психологічною дезадаптацією – особливостями особистості, внутрішньо особистісним конфліктом; 3) обумовлені соціально-психологічною дезадаптацією – міжособистісним конфліктом; 4) обумовлені біологічними факторами – психічними та самотинними захворюваннями [7, с.190]. Аналогічну класифікацію сексуальних злочинів пропонує О.М. Джужа [8, с.154].

Ю.М. Антонян виокремлює наступні групи серійних сексуальних вбивств: 1) вбивства жінок чи підлітків (обох статей) з метою подолання їх опору задля наступного сексуального насильства (включаючи випадки, коли вбивця не бажав настання смерті); 2) вбивства з метою забезпечення своєї безкарності після вчинення зґвалтування або будь-якого іншого сексуального злочину; 3) вбивства, коли злочинець отримує статеве задоволення від страждань та агонії своїх жертв; 4) вбивства жінок до, під час або після вчинення зґвалтування, коли потерпілі говорять або вчиняють щось, що сприймається злочинцем як тяжка образа [9]. Аналогічну класифікацію сексуальних вбивств відповідно до мотиваційної сфери особи пропонує О.В. Синєокий: 1) вбивства жінок та підлітків з метою подолання їх опору; 2) вбивства з метою забезпечення своєї безкарності після вчинення зґвалтування; 3) вбивства жінок до, під час або після вчинення зґвалтування, коли потерпілі вчиняють дії, що сприймаються злочинцем як тяжка образа;

4) вбивства, коли злочинець отримує статеве задоволення від страждань, агонії жертв або з метою вчинення сексуального контакту з вже мертвою людиною [10, с.40–41].

Спираючись на кримінально-правові ознаки, О.В. Синєокий пропонує класифікувати загальний масив вбивств, які мають ознаки вчинення з сексуальних мотивів, на окремі підвиди: 1) поєднане із зґвалтуванням або насильницьким задоволенням статевої пристрасті неприродним способом (п.10 ч.2 ст.115 КК України); 2) малолітньої дитини або жінки, що знаходилася свідомо для винного у стані вагітності (п.2 ч.2 ст.115 КК України); 3) вчиненого з особливою жорстокістю (п.4 ч.2 ст.115 КК України), наприклад, у випадку знущання над трупом, що може мати вираз у вигляді актів некрофілії; 4) умисне протиправне спричинення смерті іншій людині (ч.1 ст.115 КК України), яке на перший погляд не містить обтяжуючих ознак, що зазначені в ч.2 ст.115 КК України, але саме факт вчинення вбивства останнього підвиду за своїм глибинним змістом може бути викликаний сексуальною мотивацією [10, с.35–36].

На думку І.З. Динкіної, відповідно до причин вчинення сексуальні вбивства можна поділити на такі види: 1) у випадку зґвалтування смертельні пошкодження наносяться з метою: а) подолати опір жертви, б) приховати злочин, в) попередити крик, г) при статевих збоченнях: садизм, неприродні форми статевого акту, копрофілія; д) інші причини: вагінізм, хуліганські спонування; 2) позбавлення життя при статевих збоченнях, хоча вони можуть бути приводом позбавлення життя і у випадках добровільного статевого акту, статевий акт може і не вчинятися; 3) позбавлення життя із хуліганських спонувань у випадках добровільних сексуальних відносин; 4) позбавлення життя із помсти і ревнощів у випадках добровільних статевих актів; 5) позбавлення життя у зв'язку з іншими причинами [11, с.49–50; 12, с.34].

З. Старович вказує на виокремлення західними дослідниками (Hirschfeld) наступних

типів сексуальних вбивств: 1) вбивство, вчинене з метою досягнення оргазму; 2) вбивство, вчинене в процесі переживання оргазму; 3) вчинене з метою (чи в процесі) придушення опору обраної для задоволення сексуальних потреб жертви; 4) вбивство, вчинене з метою приховання сексуального злочину (наприклад, зґвалтування); 5) вбивство, вчинене з метою (чи в процесі) позбавлення жертви можливості закликів про допомогу чи припинення цих закликів; 6) вбивство, схоже на вбивство, вчинене з метою досягнення оргазму [13, с.142].

Б.В. Шостакович класифікує серійні сексуальні вбивства на: 1) вчинені особами, які страждають психічними розладами; 2) вчинені з метою приховання зґвалтування; 3) вчинені з метою досягнення максимального відчуття сексуального комфорту; 4) некросадистські убивства, при яких сексуальний акт не обов'язково супроводжує дії вбивці [14, с.105].

Три групи сексуальних вбивств виділяє О.С. Саїнчин: 1) вбивства, що вчиняються на ґрунті відносин між різностатевими особами (побутові, з ревнощів); 2) вбивства, що безпосередньо зв'язані з задоволенням сексуального потягу; 3) вбивства, котрі пов'язані лише із сексуально-садистськими діями [15, с.228].

За мотивами вчинення злочину класифікувати сексуальні вбивства на дві групи пропонують С.О. Афанасьєв і В.І. Іванов: 1) умовно сексуальні – вчинюються за сексуальними мотивами: а) вбивства, сполучені зі зґвалтуванням – вбивство вчинюється з не сексуального мотиву з метою приховання скоєного зґвалтування, з помсти за вчинений при зґвалтуванні опір чи у процесі опору жертви; б) вбивства, які зовнішньо нагадують сексуально-садистські; 2) безумовно сексуальні – коли процес вбивства і смерть жертви включені в складний динамічний комплекс сексуального задоволення як один з необхідних його елементів [16, с.29]. Е.Ф. Побігайло і С.Ф. Мілюков пропонують поділяти сексуальні вбивства на: 1) відносно-сексуальні (з метою запобігання опору потерпілих; прихо-

вання факту згвалтування); 2) безумовно-сексуальні (садизм поєднується із сексуальними перекрученнями: гомосексуалізм, педофілія, некрофілія) [17, с.85].

В.О. Петухов пропонує поділ сексуальних вбивств відповідно до психофізіологічних ознакам особистості злочинця на: 1) вбивства вчинені особами, які страждають психічними захворюваннями, і вчинки яких обумовлені характером захворювання; 2) вбивства вчинені особами, які не мають сексуальних аномалій, відхилень у психіці, в основі злочинної поведінки яких вирішальну роль грають соціальні фактори [18, с.19–20].

А.В. Старушкевич пропонує класифікувати сексуальні вбивства: 1) за особливостями злочинця; 2) за попередньою судимістю злочинця; 3) за віковими характеристиками злочинця; 4) за кількістю учасників злочину; 5) за наміром особи злочинця; 6) за зв'язком «вбивця–потерпілий»; 7) за віковими та статевими характеристиками потерпілих; 8) за особливостями не сексуальних мотивів; 9) за способом та знаряддями вчинення вбивств; 10) за способом приховування; 11) за місцем вчинення злочину; 12) за кількістю сексуальних вбивств; 13) за метою вчинення; 14) за поєднанням із статевими злочинами; 15) за умислом на вчинення вбивства [19, с.16–18].

Таким чином, аналіз різноманітних підходів до класифікації вбивств з сексуальних мотивів (сексуальних вбивств) свідчить, що розглянуті класифікації мають певні вади, які пов'язані з наступним.

По-перше. У багатьох випадках дослідниками пропонуються класифікації лише окремих видів сексуальних вбивств (серійних, щодо неповнолітніх тощо).

По-друге. Як правило, класифікація сексуальних вбивств обмежується її побудовою на підставі вузько обраних одиничних критеріїв а не певної їх сукупності, тобто при класифікації даних злочинів ігноруються інші їх кримінологічної значущі ознаки, що не відповідає вимогам комплексності та системності. Хоча будь-яка класифікація суб'єктивна, оскільки вона визначається потреба-

ми, практичними інтересами людини, але вона діє на об'єктивній основі, детермінована об'єктивними властивостями діянь, визнаних злочинами [1, с.14]. Як зазначалося, сенс класифікації полягає в поглибленні знань про об'єкти дослідження, їх дійсної сутності та властивостей, а це, в свою чергу, можливо при комплексному дослідженні об'єкта, у тому числі й шляхом його класифікації за оптимально обраною сукупністю кримінологічно значущих ознак.

По-третє. Відповідно до законів формальної логіки класифікація повинна здійснюватися за однією підставою [20, с.173]. Однак, у багатьох класифікаціях сексуальних вбивств, побудованих на підставі конкретно обраного критерію, дослідниками у межах цих класифікацій виокремлюються групи злочинів, які логічно не відповідають підставі класифікації, що суперечить законам формальної логіки та цілям класифікації.

З урахуванням зазначеного, а також того, що вбивства з сексуальних мотивів (сексуальні вбивства) являють собою обособлене специфічне явище кримінальної дійсності (якому властива низка ознак, специфіка яких дозволяє певним чином систематизувати інформацію про нього), не претендуючи на винятковість та абсолютність, пропонуємо наступні критерії (обрані з урахуванням оптимальної, на наш погляд, сукупності кримінологічно значущих ознак даного виду злочинів) побудови комплексної кримінологічної класифікації сексуальних вбивств. Класифікація сексуальних вбивств, на наш погляд, повинна здійснюватися залежно від: 1) механізму реалізації злочинного наміру (місця насильства та сексуального акту) при вчиненні злочину (вбивства, в яких насильство відносно реалізації сексуального мотиву має інструментальний характер; вбивства, в яких насильство виступає в якості афективної реакції (гнів) злочинця на дії жертви при вчиненні сексуального акту; вбивства, в яких насильство виступає у ролі «самоцілі» тощо); 2) способу вчинення (від виду насильства, яке застосовується злочинцем; інтенсив-

ності застосування злочинцем насильства; від застосування злочинцем знарядь та засобів вчинення злочину тощо); 3) ситуації вчинення; 4) місця вчинення злочину; 5) обстановки вчинення; 6) суб'єкту (особистості злочинця) (від статі, віку злочинця, наявності у злочинця психічних відхилень (аномалій), наявності у злочинця сексуальних розладів, перебування злочинця у стані сп'яніння (алкогольного, наркотичного, токсичного) тощо); 7) особливостей детермінації (домінуючих факторів); 8) мотивації; 9) особливостей жертви злочину (від статі, віку жертви, наявності у жертви психічних відхилень (аномалій) та/або фізичних вад, знайомства злочинця з жертвою, характеру поведінки жертви тощо); 10) наявності рецидиву злочинів; 11) кількості учасників вчинення злочину; 12) кількості епізодів.

Саме розподіл сексуальних вбивств на групи, відповідно до запропонованих вище критеріїв класифікації, на наш погляд, має теоретико-пізнавальне значення для більш глибокого розуміння та пізнання досліджуваного явища з метою розробки адекватних ефективних превентивних заходів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кривоченко Л. Н. Классификация преступлений / Л. Н. Кривоченко. – Х. : Вища шк., 1983. – 129 с.
2. Образцов В. А. Криминалистическая классификация преступлений / В. А. Образцов. – Красноярск : Изд-во Краснояр. ун-та, 1988. – 176 с.
3. Жеребкін В. Є. Логіка : підручник для юридичних вузів і факультетів / В.Є. Жеребкін. – 3-є вид., стереотипне. – Х. : Основа, 1999. – 256 с.
4. Кримінальне право України. Загальна частина / під ред. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – К.-Х. : Юринком Інтер – Право, 2002. – 414 с.
5. Даньшин И. Н. Введение в криминологическую науку / И. Н. Даньшин. – Х. : Право, 1998. – 144 с.

6. Классификация преступлений и ее значение для деятельности органов внутренних дел / под ред. Н. И. Загородникова. – М. : Московская высшая школа милиции МВД СССР, 1983. – 84 с.

7. Гульман Б. Л. Сексуальные преступления : монография / Б. Л. Гульман. – Х. : ИМП «Рубикон», 1994. – 271 с.

8. Джу́жа О. М. Запобігання злочинам, пов'язаним із сексуальним насильством : монографія / О. М. Джу́жа. – К. : Атіка, 2009. – 240 с.

9. Антонян Ю. М. Сексуальные преступления. Чикатило и другие / Ю. М. Антонян. – М., 1993. – 320 с.

10. Синєокий О. В. Мотивація девіантних форм поведінки особи, що призводять до сексуальних злочинів: дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.08 / Синєокий О. В. – Запоріжжя, 2006. – 254 с.

11. Дынкина И. З. Классификация убийств на сексуальной почве / И. З. Дынкина // Материалы к IX науч. конф. молодых специалистов. Труды ЛенГИДУВ. – Л., 1966. – С. 49–50.

12. Дынкина И. З. Место происшествия и значение его осмотра в случаях убийств женщин на сексуальной почве / И.З. Дынкина // Преступления против моральности : материалы науч.-практ. конф. – Вильнюс, 1970. – С. 32–36.

13. Старович З. Судебная сексология / З. Старович. – Пер. с польск. – М. : Юридическая литература, 1991. – 334 с.

14. Шостакович Б. В. Феномен серийных сексуальных убийств / Б. В. Шостакович // Серийные убийства и сексуальная агрессия. – Ростов н/Д. – 1994. – С. 105–106.

15. Саїнчин О. С. Основи розкриття деяких видів навмисних вбивств: криміналістичний аналіз : монографія / О. С. Саїнчин. – О.: Юрид. літ-ра, 2004. – 351 с.

16. Афанасьев С. А. Классификация сексуальных убийств. Типы субъектов сексуально-садистских убийств / С. А. Афанасьев, В. И. Иванов // Вопросы совершенствования предварительного следствия : сб. науч. статей. – СПб., 1992. – С. 28–33.

17. Побегайло Э. Ф. Мотивация сексуальных убийств / Э. Ф. Побегайло, С. Ф. Милюков // Серийные убийства и социальная агрессия. – Ростов н/Д, 1994. – С. 85–86.

18. Петухов В. А. Криминальное насилие в России: действительность и пути сотрудничества уголовного розыска с психиатрией и психологией / В.А. Петухов // Серийные убийцы: избранные экспертизы / Прилож. к жур. «Криминальная психиатрия и психоло-

гия». – Ростов н/Д. – 1994. – С. 19–20.

19. Старушкевич А. В. Особа злочинця та потерпілого як елемент криміналістичної характеристики сексуальних убивств : навчальний посібник / А. В. Старушкевич. – К. : НВТ «Правник»-НАВСУ, 1997. – 62 с.

20. Зелінський А. Ф. Кримінологія : навчальний посібник / А. Ф. Зелінський. – Х. : Рубікон, 2000. – 428 с.

Кашкаров О. О. Вбивства з сексуальних мотивів: проблеми визначення критеріїв класифікації / О. О. Кашкаров, О. Б. Шигонін // Форум права. – 2010. – № 3. – С. 172–177 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2010-3/10koovkk.pdf>

Здійснено аналіз підходів до класифікації вбивств з сексуальних мотивів, запропоновано критерії побудови комплексної кримінологічної класифікації даного виду злочинів.

Кашкаров А.А., Шигонин А.Б. Убийства по сексуальным мотивам: проблемы определения критериев классификации

Выполнен анализ подходов к классификации убийств по сексуальным мотивам, предложены критерии построения комплексной криминалогической классификации данного вида преступлений.

Kashkarov A.A., Shigonin A.B. Murders on Sexual Reasons: Problems of Determination of Criteria of Classification

The analysis of fittings to for classification murders on sexual reasons is devoted, criteria of construction of complex criminology classification of this type of crimes are offered.

Форум права